

adventus Domini, nisi ut ostenderet Deus dilectionem suam in nobis? Et postea subdit¹: Si amare pigebat, saltem redamare non pigeat. Quarto, quantum ad rectam operationem, in qua nobis exemplum se præbuit. Unde Augustinus dicit in quodam sermone de Nativitate Domini: Homo sequendus non erat, qui videri poterat; Deus sequendus erat, qui videri non poterat. Ut ergo exhiberetur homini, et qui videretur ab homine, et quem homo queretur, Deus factus est homo.

Quinto, quantum ad plenam participationem divinitatis, quæ vera est hominis beatitudo et finis humanæ vita: et hoc collatum est nobis per Christi humanitatem. Dicit enim Augustinus in quodam sermone de Nativitate Domini²: Factus est Deus homo, ut homo fieret Deus.

Similiter et hoc utile fuit ad remotionem mali.

Primo enim per hoc homo instruitur, ne sibi diabolum præferat, et eum veneretur, qui est auctor peccati. Unde Augustinus dicit, 13 de Trinit.³: Quandoquidem sic potuit Deo conjungi humana natura, ut fieret una persona, superbi illi maligni spiritus, non ideo se audiret homini præponere, quia non habent carnem. Secundo, per hoc instruimur quanta sit dignitas humanæ naturæ, ne eam inquinemus peccando. Unde Augustinus dicit, in libro de Vera religione⁴: Demonstravit nobis Deus quam excelsum locum inter creaturas habeat humana natura, in hoc quod hominibus in vero homine apparuit. Et Leo Papa dicit, in sermone de Nativitate⁵: Agnosce, o Christiane, dignitatem tuam; et divina censos factus naturæ, noli in veterem vilitatem degeneri conversatione redire. Tertio, quia ad præsumptionem hominis tollendam, gratia Dei, in nobis nullis meritis præcedentibus, in homine Christo commendatur, ut dicitur in 13 de Trinit.⁶. Quarto, quia superbiam hominis, quæ maxime impedimento est ne inherereat Deo, per tantam Dei humilitatem redargui potest atque sanari, ut dicit Augustinus ib.

¹ Eodem lib., et cap. 4, non procul a prin., tom. 4.

² In serm. 9, circa princ. illius, et est ser. 43 in ordine, tom. 40.

³ Cap. 47, circa princip., tom. 3.

⁴ C. 46, non procul a princip., tom. 4.

⁵ In serm. 4, post med. illius; incipit hic sermo, Salvator noster.

⁶ C. 47, ante med., tom. 3.

Quinto, ad liberandum hominem a servitute peccati; quod quidem, ut Augustinus dicit 13 de Trinit.¹, fieri debuit sic, ut diabolus justitia hominis Jesu Christi superaretur: quod factum est Christo satisfaciente pro nobis. Homo autem purus satisfacere non poterat pro toto humano genere; Deus autem satisfacere non debebat; unde oportebat Deum et hominem esse Jesum Christum. Unde et Leo Papa dicit in sermone de Nativitate²: Suscipitur a virtute infirmitas, a majestate humilitas; ut quod nostris remedii congruebat, unus atque idem Dei et hominum mediator mori ex uno, et resurgere possit ex altero. Nisi enim esset verus Deus, non adferret remedium, nisi esset verus homo, non præberet exemplum. Sunt autem et aliae plurimæ utilitates, quæ consecutæ sunt, supra apprehensionem sensus humani.

Ad primum ergo dicendum, quod ratio illa procedit secundum primum modum necessarium, sine quo ad finem perveniri non potest.

Ad secundum dicendum, quod aliqua satisfactione potest dici duplicitate sufficiens. Uno modo perfecte, quia est condigna per quamdam adæquationem ad recompensationem culpæ commissæ; et sic hominis puri satisfactione sufficiens esse non potuit pro peccato. Tum quia tota humana natura erat per peccatum corrupta, nec bonum alicujus personæ, vel etiam plurimum poterat per æquivalantium totius naturæ detrimentum recompensare. Tum etiam quia peccatum contra Deum commissum, quamdam infinitatem habet ex infinitate divinae majestatis; tanto enim offensa est gravior, quanto major est ille in quem delinquitur. Unde oportuit ad condignam satisfactionem, ut actus satisfaciens haberet efficaciam infinitum, utpote Dei et hominis existens. Alio modo potest dici satisfactione hominis esse sufficiens imperfecte, scilicet secundum acceptationem ejus, qui est ea contentus, quamvis non sit condigna. Et hoc modo satisfactione puri hominis est sufficiens. Et quia omne imperfictum presupponit aliquid perfectum a quo sustentetur, inde est quod omnis puri hominis satisfactione efficaciam habet a satisfactione Christi.

Ad tertium ostendendum, quod Deus, assumendo carnem, suam majestatem non minuit; et per consequens non minuitur ratio reverentie ad ipsum, quæ augetur per augmentum

¹ Cap. 43.

² In serm. 4, post med.

cognitionis ipsius. Ex hoc autem quod nobis appropinquare voluit per carnis assumptionem, magis nos ad se cognoscendum attraxit.

COMMENTARIUS:

1. *Titulus articuli ultimi.*—Ostendit D. Thomas, articulo præcedenti, mysterium incarnationis esse propter se conveniens; nunc docet etiam propter aliud, seu propter extrinsecum finem vel effectum expedire. Solum autem agit de fine, scilicet, redemptione hominis, quia hunc potissimum nobis Scriptura proponit, et nullus excogitari vel nobilior, vel tanto mysterio dignior potest; denique quia omnes alios fines in se comprehendit. Quærerit autem non solum an convenientis sit, sed etiam an sit necessarium, ut non tantum convenientiam, sed quoque et gradum ejus nobis declareret; tum quia revera quidam necessitatis modus hic intercedit.

2. *Responsio articuli.*—Respondet ergo D. Thomas duplice assertione. Prior est negans incarnationem fuisse simpliciter necessariam ad reparationem hominis, quia Deus (quæ illius est omnipotentia) posset aliis modis homini subvenire. Contra quam solum objici potest argumentum *Sed contra*, ipsius D. Thomæ, quia in Scriptura proponitur incarnatione ut medium ad salutem necessarium: *Neque enim est aliud nomen datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri*, ut dicitur *Auctor. 4.* Dicendum vero est, duplicitate dici posse aliquod medium necessarium ad nostram salutem: uno modo ex institutione divina, et supposita Dei voluntate et ordinatione; et hoc modo est nunc incarnatione medium necessarium ad salutem. Quia decrevit Deus in hoc viro omnes salvare, ut dicitur *Auctor. 17.* Et hoc modo procedit argumentum factum. D. autem Thomas hoc non negat. Alio modo potest dici medium necessarium simpliciter et absolute, non quia Deus illud voluit, sed potius quia ipsi divinae voluntati necessarium fuit ut tali medio, supposita intentione talis finis. Et hoc modo procedit conclusio D. Thomæ, et contra illam non procedit argumentum factum, quia Scriptura non dicit incarnationem esse hoc posteriori modo necessariam, sed priori tantum. Unde obiter intelligitur argumentum *Sed contra*, D. Thomæ, non probare necessitatem simpliciter, sed ex suppositione; probare tamen absolute convenientiam, quia medium illud, quod Deus voluit

esse unicum, et necessarium ad reparationem nostram, non potest non esse tali fini accommodatissimum.

3. Posterior assertio est, incarnationem ita esse convenientem ad nostram reparationem, ut nullum potuerit esse aptius vel convenientius medium ad talem finem, atque adeo ut dici possit necessaria ad melius esse, seu ad modum optimum reparacionis nostræ. Hoc probat D. Thomas, decem rationibus sumptis ex sanctis Patribus, quæ per se satis claræ sunt. Solum est in eis observandum primo, quinque primas rationes, quæ sumuntur ex promotione hominis ad bonum, non solum procedere supposito lapsu humanæ naturæ, sed per se habere locum etiam in statu naturæ integræ. Nam in illo etiam homo esset capax fidei, spei, charitatis, participationis divinæ naturæ, et rectæ operationis, in quibus bonis omnibus posset per incarnationis mysterium plurimum juvari, ut per se constat. Simili modo ex quinque rationibus, quæ ex remotione mali sumuntur, quatuor priores non necessario supponunt lapsam naturam, quia duobus modis potest malum ab homine removeri, primo, postquam inest homini, secundo, præveniendo ne insit; quanquam ergo peccatum non esset, posset homo per incarnationem præveniri ne illud committeret, nam ex tanto mysterio induci posset vel ad majorem gratiæ divinæ estimationem, vel ad majorem humilitatem et subjectionem ad Deum, vel ad suæ naturæ commendationem, ne illam peccando maculare auderet, aut dæmoni subjicere, quam ad tantam dignitatem evectam agnosceret. Sed, licet verum sit rationes has potuisse habere locum, etiam non existente peccato, magis tamen urgent, eoque majorem necessitatem inferunt, quo humana natura debilior ac infirmior per peccatum effecta, majoribus quoque indiget divinis auxiliis, ut in bono promoveatur, et a malo liberetur.

4. Ultima vero ratio supponit necessario lapsum ex quo orta est maxima necessitas tanti mysterii, ut remissio culpæ fiat servata perfectæ justitiae æquitate, et intercedente condigna, et omnino justa satisfactione. Quia purus Deus non est capax illius, purus autem homo est impotens ad illam, et ideo necessarius erat Deus homo, qui posset ex toto rigore justitiae satisfacere. De qua ratione in sequenti disputatione fusius tractandum est. Hic solum, ad intelligendam mentem D. Thomæ, observandum videtur, ipsum distinguere

hoc loco purum hominem ab homine Deo. Unde necessario sequitur non vocare purum hominem, eum qui habet puram seu nudam naturam humanam sine gratia Dei, sed eum qui est persona creata, etiamsi quamcumque gratiam creatam habeat; quod sic declaro, nam, ex eo quod purus homo est impotens ad perfecte satisfaciendum, infert necessitatem hominis, qui simul sit Deus. Hæc autem consecutio non esset bona, nisi de puro homine in dicto sensu loqueretur; posset enim responderi, argumentum procedere ex puris particularibus, quia inter hominem purum in alio sensu et Deum hominem daretur medium, scilicet homo sanctus, qui neque esset Deus homo, neque purus homo in illo sensu. Quod etiam aperte colligitur ex Leone Papa, cuius testimonio D. Thomas suam sententiam confirmat, qui inter alia ait: *Nisi esset verus Deus, non afferret remedium.* Ergo homo purus, et impotens ad remedium feren-
dum, dicitur omnis ille, qui non est verus Deus; et plura circa hoc notabimus in solu-
tione ad 1.

5. *Primum argumentum.* — Primum argumentum D. Thomæ est: per assumptionem carnis nullam perfectionem, vel potentiam Verbum acquisivit; sed Verbum incarnatum potuit hominem lapsus reparare; ergo et non incarnatum; ergo ad illum finem non fuit necessaria incarnatio. Respondet D. Thomas hoc argumentum probare primam conclusio-
nem. Sed contra, quia urgeri potest contra secundam, sic, proportione servata, argumentando: Verbum incarnatum potuit ex perfecta justitia hominem lapsus reparare; ergo et non incarnatum, quia nihil potestatis addidit illi caro. Respondet tamen negando consequentiam. Ad illam vero propositionem, in qua est vis argumenti, scilicet, per incarnationem Verbum non est factum potius, seu nihil potestatis illi additum est, respondet aliud esse quod pertinet ad omnipotentiam simpliciter, quod nullam supponit imperfec-
tum in operante; aliud vero quod pertinet ad efficientiam, seu modum efficiendi in aliquo genere, quod non pertinet ad omnipotentiam simpliciter, quia includit imperfectionem in operante. Verbum ergo per incarnationem nihil potuit efficere, quod sine carne non posset, ex his quæ pertinent ad omnipotentiam simpliciter; potuit autem aliquid facere in aliquo genere, quod sine carne non posset, ut potuit ambulare, comedere, et similia, et eodem modo potuit satisfacere et

mereri; hæc enim non pertinent ad omnipotentiam simpliciter; et ex his intelligetur solutione D. Thomæ. Si enim loquamus de potestate absoluta reparandi hominem lapsum, quia illa non includit ullam imperfectionem, neque requirit actionem quæ illam supponat, admisit D. Thomas potuisse Verbum sine carne reparare hominem, et eodem modo dixit non fuisse Verbo simpliciter necessariam carnem ad hoc efficiendum; at vero, loquendo de potestate liberandi tali modo, scilicet per viam satisfactionis, quia hæc præter omnipotentiam simpliciter addit quamdam potestatem secundum quid, ideo non valet argumentum a Verbo incarnato ad Verbum secundum se, nec sequitur incarnationem non fuisse necessariam simpliciter ad illum modum reparandi humanam naturam.

6. *Secundum argumentum.* — *Solutio.* — Secundum argumentum D. Thomæ est contra ultimam partem secundæ conclusionis, et est hujusmodi. Purus homo potuisset satisfacere pro culpa; ergo non fuit necessaria satisfactionis; ergo neque incarnationis. Respondet distinguendo antecedens; purus homo potest satisfacere perfectly, id est, secundum quamdam adæquatam rationem, et recompensationem offendæ, negatur antecedens; non enim potest purus homo hoc modo satisfacere, tum propter generalem offendionem, et maculam que totam naturam humanam inficit; tum quia Deus offensus est persona infinita, cui ad æqualitatem satisficer non potest, nisi peractum infinite satisfactionis, qui solum fieri potest ab homine Deo. At vero imperfecte posset purus homo satisfacere, et sic conceditur antecedens, et negatur consequentia. Quia oportuit et decuit ut satisfactio esset perfecta, in qua omnis alia imperfecta satisfactionis fundaretur. Et ex hac doctrina probabantur due propositiones, quæ in corpore articuli in ultima ratione assumptæ erant, et sola sententia Leonis Papæ confirmatae, scilicet, purum hominem non posse perfectly satisfacere, et Deum hominem posse, de quibus latissime in sequenti disputatione. Hic solum est iterum observandum (quia Cajetanus corrumpit sensum D. Thomæ), purum hominem eodem modo sumi in hac solutione, quo explicatum est in corpore articuli. Neque enim sine causa et contra omnem rationem dicendum est, æquivoce D. Thomam fuisse usum illa voce contra constantiam et firmatatem doctrinæ. Quod etiam aperte hic constat, quia argumentum procedit de puro ho-

mine, ut distinguitur ab homine Deo, et est persona creata, etiamsi gratiam habeat; quia si purus homo, quantumvis gratus, posset perfecte satisfacere, recte concluderet argumentum, præpter hunc effectum non esse necessariam simpliciter incarnationem. Unde etiam in solutione, ex hoc quod purus homo hoc non potest, concludit D. Thomas hoc modo: *Unde oportuit, ad condignam satisfactionem, ut actus satisfacientis habeat infinitam efficaciam, utpote Dei et hominis existens.*

Ergo evidenter supponit, omnem illum, qui non est Deus homo, esse purum hominem. Denique admittit D. Thomas, hoc loco, purum hominem posse imperfecte satisfacere; sed hoc non potest sine gratia; ergo etiam hominem gratum vocat purum hominem. Tertium argumentum est moralis conjectura, quod clare et optime expedit D. Thomas.

DISPUTATIO IV,

In duodecim sectiones distributa.

DE CONVENIENTIA ET NECESSITATE INCARNATIONIS
AD REPARATIONEM HOMINIS LAPSI.*Divisio mediæ in utile et necessarium.* —

Præsens disputatio supponit imprimis totum humanum genus per lapsus primi hominis corruisse, divinamque inimicitiam contraxisse. Quod principium fere omnes Patres in initio hujus materiae præmittunt, ut videre est in Athanas., lib. de Incarn. Verbi, tom. 1, et lib. de salutari Christi adventu, tom. 2; Nazian., oratio. 42 et 51; Cyril., libro quarto contra Julian; Damas., lib. 3, c. 1; Lactan., lib. 4 Divin. instit., c. 10, et Ansel., in lib. Cur Deus homo, et alius Patribus frequentissime; de quo in 1. 2 ex professo disputatur in materia de peccato originali. Secundo supponit hæc disputatio, Verbum factum esse hominem, ut homines a peccati morte liberaret. Hoc est unum ex primis fundamentis nostræ fidei, quod in Scriptura, præsertim in Novo Testamento, passim asseritur, et in discursu hujus et sequentis disputationis plura testimonia necessario afferemus, et inferius agentes de merito Christi idem late confirmabimus. Et hinc sufficienter concluditur hoc medium fuisse accommodatum illi fini. Deus enim, qui prudentissime et sapientissime operatur universa, ad fines quos intendit, non nisi proportionatis utitur mediis. Quæ quidem proportio ac convenientia in hac disputatione explicanda est. Quia vero medium interdum

esse potest utile et conveniens, interdum etiam necessarium, ideo utrumque in disputatione positum est; atque initium sumendum est ab ipso fine, quoniam necessitas vel convenientia medii necessitatem aut convenientiam finis præsupponit.

SECTIO I.

Utrum necessarium vel convenientius fuerit Deum hominem lapsus reparare.

1. Dico primo, redēptionem lapsi hominis non esse opus ex necessitate a Deo factum, sed omnino libere; itaque potuit sine ulla imperfectione aut indecentia lapsum hominem sine remedio relinquere. Conclusio est certissima, et sumitur ex omnibus Scripturæ locis, in quibus beneficium hoc tribuitur maxime Dei charitati et benevolentiae. Joan. 3: *Sic Deus dilexit mundum, etc.*; Joan. 45: *Majorem hac charitatem nemo habet, etc.*; ad Rom. 5: *Commendat autem charitatem suam Deus*; ad Ephes. 2: *Deus autem qui dives est in misericordia, etc.* Si autem intervenisset necessitas, et non libertas, nullum fere esset beneficium. Unde Psal. 92 dicitur: *Deus ultiōnum Dominus, Deus ultiōnum libere egit*; Sapient. 42: *Nec timens aliquem veniar dabis peccatis.* Et ideo in Scriptura Dei voluntati tribuitur, quod hominem salvare decreverit, et suo arbitrio salutem ejus dispensaverit, ad Rom. 1 et 9, 1 Corinth. 11, Isai. 4, Jer. 18. Et ratio evidenter hoc docet, suppositis principiis fidei. Si enim Deus in operibus suis liber est, cur non etiam in hoc opere redēptionis? Est enim eadem ratio. Si enim alia opera non sunt Deo necessaria ad illius bonum et beatitudinem, ita neque lapsorum hominum reparatio. Nihil enim minus beatus esset Deus, si homines in sua miseria relinquaret. Confirmatur, nam si creare homines non fuit necessarium Deo, cur esset redēmire? Dices forte, ne opus relinqueretur imperfectum, aut ne gloriaretur dæmon quod victoriam reportasset. Hæc tamen sunt congruentiae debilissimæ ad necessitatem ostendendam. Nihil enim derogat Deo, quod ejus opus imperfectum maneat, non ex impotentiæ Dei, sed ex malitia hominum; præsertim quia potuisset Deus illud perficere alios homines creando, et de peccatoribus vindictam sumendo; neque inde haberet dæmon justam aliquam gloriam, sed confusione potius. Et hinc clare constat, etiam oblata occasione peccati, non fuisse necessarium Deo,